

Krejčí, Pavel

O konstituci spisovných slovanských jazyků

Opera Slavica. 1997, vol. 7, iss. 4, pp. 66-69

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116575>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ризваны как мифологический цикл. «За легким, как бы легкомысленным стилем его прозы скрывается очень серьезное и оригинальное художественное творчество...» (с. 121)

Все статьи снабжены резюме, списком используемой литературы. Они напечатаны на чешском, русском или французском языках.

Сборник может быть полезен филологам-русистам, преподавателям русского языка и студентам.

Владимир Филиппов

O konstituci slovanských spisovných jazyků

Sesar, D.: Putovima slavenskih književnih jezika. Pregled standardizacije češkoga i drugih slavenskih jezika. Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb 1996.

Jazyky zkoumá profesorka Dubravka Sesarová ze dvou základních hledisek: 1. genetickolingvistického a 2. sociolingvistického. První hledisko v sobě obsahuje aspekty historickosrovnávací a dialektologický. Druhé hledisko pak především aspekt společenský a kulturněpolitický.

Konstituování spisovného českého jazyka (standardizace) začíná podle Sesarové v době husitské. Starší období nazývá jako "predstandardno". Popisuje vývoj českého dialektického systému, jehož nejtypičtější fonologické proměny demonstruje na příkladech. Informuje rovněž o ovlivňování češtiny jinými jazyky (latinou, němčinou, ruštinou aj.) a naopak o jejím působení na jiné slovanské jazyky (zejm. polštinu, slovenštinu, chorvatštinu).

Ve stati o slovenském jazyce se Sesarová zmiňuje o tom, že v tomto případě nelze hovořit o raných středověkých počátcích jazykové standardizace slovenštiny. Od 15. století byla jejich kulturním jazykem biblická čeština. Do této doby náleží i krátce trvající ohlas evropského humanismu – Matyášem Korvínem založená Academia Istropolitana v Bratislavě (1465). Kodifikační zmatky (Bernolákovci, Štúrovci, zastánci češtiny) nakonec vyúsťují v počín Martina Hattaly, jehož Krátka mluvnica slovenská (1852) definitivně vtiskla tvář národnímu jazyku Slováků.

V souvislosti s konstituováním polštiny autorka zmiňuje velkou úlohu Krakovské univerzity (zal. 1363), která s definitivní platností spojila polskou kulturu se západoevropskou katolickou. Nejstarší text – píseň Bogurodzica dziewica – svědčí o církevněslovanských kořenech, což potvrzuje i ten fakt, že kulturním jazykem Velkopolska s centrem ve Hnězdně i Malopolska s centrem v Krakově byla v 11. století staroslověnština. Slovní zásoba 15. st. je zaznamenána v nejvýznamnějším díle té doby – Bibli královny Žofie (tzv. Sárospatacké bibli) přičemž bohemismy v ní dokládají českou předlohu pro překlad, nikoliv Vulgatu. Současná polština se začala tvořit již ve druhé polovině 16. století a její nejreprezentativnější plody jsou díla renesančního

spisovatele Jana Kochanowského a romantika Adama Mickiewicze. Bohatství polštiny bylo pak sebráno v šestisvazkovém Slovníku jazyka polského (1806–1814) autora Bogumila Lindeho.

Detailněji je v této knize rozveden vývoj kodifikace spisovné horno- i dolnoluzické srbstiny. Sesarová mj. zdůrazňuje, že velký vliv na rozvoj filologických bádání o lužické srbsčině měly kulturní styky s Prahou.

Ve stati o ruštině se můžeme dočíst, že důvodem pro nemožnost formování jednotného základu pro ruský (ale i ukrajinský či běloruský) jazyk už v raném období byla geopolitická roztržičnost východoevropského prostoru, a tedy existence mnoha kulturních středisek (především Kyjev a Novgorod), a také výrazná dominace církevněslovanského jazyka v literatuře. Literární díla 15. st. se již vyznačují výskytem regionálních hovorových elementů, které budou v následujícím období znamenat vznik tří interdialektů ruštiny: jižního (maloruského, ukrajinského), západního (běloruského) a severovýchodního (velkoruského, ruského). V 19. st. se objevují dvě teorie o původu ruštiny. Podle jedné ruský jazyk vznikl na základě spisovné staroslověňštiny (která obsahuje jihoslovanské jazykové prvky), jež se přizpůsobila východoslovanským dialektům. Podle druhé byla osnovou východoslovanská nářeční báze (tzv. kyjevská koiné) literárního jazyka. V době vlády Petra Velikého (18. st.) se již etabluje moskevský interdialekt jako základ budoucí moderní spisovné ruštiny, o jejíž teoretické studium se zasloužil zejména Michail Vasiljevič Lomonosov. O literární rozkvět ruštiny se pak postarali spisovatelé světového formátu, kteří působili v 19. století, především Puškin, Lermontov, Gogol, Turgeněv, Tolstoj, Dostojevskij a Čechov.

O Ukrajině se Sesarová zmiňuje jako o kolébce písemnosti východních Slovanů, připomíná též tzv. Ostrožskou bibli z r. 1580. Pro standardizaci ukrajinského jazyka mělo velký význam až teprve literární dílo Tarase Ševčenka, náležitě době romantismu a inspirující se ukrajinskými lidovými písněmi. Téměř vůbec se však nezmiňuje o současných problémech jednoty jazyka (mám na mysli odstředivé tendence zakarpatských Ukrajinců – Rusínů a s tím související snahy o kodifikaci spisovné "rusínštiny").

V úvodu k běloruštině charakterizuje prof. Sesarová prostor Bílé Rusi v období od 12./13. století do konce st. 19. jako místo střetů běloruské kultury s kulturou ruskou, ukrajinskou, polskou a litevskou. Připomíná třetí místo Bělorusů v historii tištěného vydání Bible (1517–1519, po německém 1445 a českém 1448) zásluhou jejich humanisty Franciska Skaryny. Konstatuje, že na novodobém formování spisovné běloruštiny měl zásadní podíl časopis Naša niva (1906–1915), kolem něhož se soustředila celá tehdejší běloruská spisovatelská elita. První významnější mluvnicí novodobé běloruštiny byla Bielaruskaja hramatyka (1918) B. Taraškeviče. Otázka pravopisu (cyrilice nebo latinka?) se vyřešila až po 2. světové válce přikloněním k prvnímu grafickému systému.

Přestože bylo území středověkého bulharského carství kolébkou prvního všeslovanského spisovného jazyka, novověcí Bulhaři se svého spisovného jazyka dočkali až ve druhé polovici 19. st., na čemž nese velikou zásluhu zejména překladatel Bible Petko Slavejkov. V praxi se pak nová bulharština tříbila hlavně díky básníkovi Christu

Botevovi a prozaikům Ivanu Vazovovi a Elinu Pelinu. Z lingvistického pohledu je velmi cenný Slovník bulharského jazyka s výkladem slov v bulharštině a ruštině (1895–1904) Najdena Gerova.

O makedonštině se dovídáme, že jako spisovný jazyk funguje až teprve od roku 1944. Autorka připomíná, že do 1878 byli makedonští Slované významnou součástí bulharského kulturního prostoru, což mj. znamená, že i dnešní Makedonci (stejně jako Bulhaři) považují svou zemi za kolébku cyrilometodějské tradice a staroslověnského jazyka. První novodobé texty na makedonském dialektu se objevují v 18. st. (damaskiny). V 19. st. tento dialekt jakožto svůj rodný užívali významní představitelé bulharského národního obrození – R. Žinzifov, D. a K. Miladinovovi, K. Šapkarev aj. První práce vědomě definující makedonštinu jako samostatný spisovný jazyk, je O makedonských záležitostech (Za makedonckite raboti, 1903) Krste Misirkova. V meziválečném období začala systematická "pěstitelská péče" o makedonštinu, která vyvrcholila v roce 1952, kdy vyšla Gramatika na makedonskiot literaturen jazik Blaže Koneského.

Vývoj slovinštiny je typologicky blízký spíše jazykům západoslovanským. Církevněslovanské období bylo jen krátkou epizodou na počátku. V 16. st. zanechává své znatelné stopy reformace, zosobněná překladatelem Nového Zákona a typickým osvícencem reformační doby Primožem Trubarem. V tomto století vychází i Gramatika Adama Bohoriče. Nejhodnotnější "syny" z hlediska jazykovědy však slovinská půda vydala až v 19. století. Jména Jernej Kopitar (mj. Mluvnice slovinského jazyka, 1808) a Franc Miklošič jsou bezesporu slavistickými pojmy. V literatuře měl velikou zásluhu na třibení rodného jazyka "slovinský Mácha" France Prešeren. Charakteristické pro Slovince byly jejich filologické spory plynoucí z otázky, který dialekt by měl vlastně sloužit jako základ pro moderní spisovný jazyk, přičemž zde působily tendence kroatizační a archaizační (staroslavenizacija). Samotní slovinští spisovatelé (Fran Levstik, Ivan Cankar, Oton Župančič aj.) však nakonec rozhodli o směru vývoje slovinštiny ve svých dílech a zajistili mu celonárodní platnost.

Standardizace srbstiny je podle prof. Sesarové typologicky blízká východoslovanským jazykům a bulharštině díky dlouhotrvající tradici církevněslovanského písemnictví, v němž převládají spisy hagiograficko-biografického, epicko-historického a letopiseckého charakteru. Přes krátkou ruskoslovanskou etapu na konci 18. století se Srbové teprve v 19. st. dostávají ke svému lidovému jazyku. Půdu připravil již na přelomu obou zmíněných století osvícený vzdělanec Dositej Obradović, dílo pak dokončili Vuk Stefanović Karadžić (na popud a s pomocí J. Kopitara) a Djura Daničić. Karadžićův opus je vskutku kapitální: sbírky srbských lidových písní, srbská gramatika, srbský slovník, překlad Nového Zákona, vytvoření pravopisu na fonetickém základu. Jeho vize Srbů "všech tří náboženství" v romantické době v zásadě korespondovala s jugoslavistickými idejemi chorvatských ilyristů. Z významných srbských lingvistů našeho století Sesarová uvádí jen Aleksandra Beliče. V kapitole o srbsčině rovněž připomíná otevřenou otázku literární příslušnosti spisovatelů Černé Hory nebo Bosny-Hercegoviny, a dále Srbů z Chorvatska, resp. Chorvatů píšících srbsky.

Pokud jde o autorčin mateřský jazyk – chorvatštinu, pak Sesarová konstatuje, že její vývoj je narozdíl od jiných slovanských jazyků poněkud specifický, což je dáno mnoha faktory: polohou na hranici východního a západního křesťanského světa, mnohasetletou parcelizací, působením románských, germánských, byzantských, levantských, uherských a jiných vlivů. Uvědomuje si, že ilyristy přijímaná Karadžićova novoštokavština coby základ novodobého chorvatského jazyka (aby se dosáhlo co největšího sblížení se Srby, ev. dalšími Jihoslavy) byla ze sociolingvistického pohledu nelogická a poplatná tehdejší romatickým představám (v té době snad oprávněným) o jihoslovanské jazykové a nacionální jednotě. Autorka se zmiňuje o užívání hlaholice v církevních textech (ještě v 18. st.) jakožto jednom z typických chorvatských jazykových specifik. Jmenuje nejstarší chorvatské písemné památky – Baščanskou tabulku z 11. st. a Vinodolský zákoník ze 13. st. Vpád Turků a války v novověké Evropě (od 16. st.) zapříčinily rozdělení chorvatských teritorií a vznik regionálních literatur na různých nářečních základech. Následuje výčet osobností chorvatské kultury a literatury, píšících čakavsky, štokavsky nebo kajkavsky, a vyjádření lítosti nad tím, že nejvýznamnější chorvatští jazykovědci 19. st. – Jagić a Maretić – se postavili za normu štokavsko-ijekavskou, tedy stejnou, jakou "vybral" pro Srby Karadžić. Sesarová upozorňuje na to, že chorvatština není nějaký umělý výtvar vzniklý odštěpením od "mateřské" srbochorvatštiny, ale že naopak právě srbochorvatština byla vytvořena účelově v minulém století (přičemž nezakrývá chorvatský podíl "viny"). V souvislosti s tím rovněž poukazuje na prvorepublikovou situaci česko-slovenskou a podobné tendence hovořit – především z politických příčin – o československém jazyce a československém národě.

Práce Dubravky Sesarové je významným a přínosným dílem zejména pro komparatisticky zaměřené slavisty, protože ve stručnosti a přehledně podává to nejdůležitější, co se událo ve vývoji toho kterého slovanského spisovného jazyka.

Mgr. Pavel Krejčí

Sborník slavistických studií ze Skopje

Славистички студии 6–7. Ред. К. Илиевска, Н. Чундева, М. Карапфиловски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет, Скопје 1995, 235 с.

S vrozením předcházejícího roku vyšel v r. 1996 další svazek (dvočíslo) skopjských slovanských studií, věnovaný tentokrát nejen makedonistice, ale zejména rusistice, polonistice a bohemistice. Sedmáct příspěvků je lingvistických, v literární části jsou sice čtyři studie, ale jedna z nich je kupodivu lingvistická (**Бачеровски, Ј.:** *Некои проблеми од полско-унгарската фонологија*) následují zprávy, recenze a memoaria.